

January 2018 | GPoT PB No. 47

KUDÜS KARARI, TÜRKİYE VE ORTADOĞU BARIŞININ GELECEĞİ

By: Bora Bayraktar, Yrd. Doç Dr.¹

Trump Deklarasyonu

2017'nin son günlerinde 45. Amerikan Başkanı Donald J. Trump'ın Kudüs açıklaması bir asrı geride bırakan Filistin sorununda yeni bir kilometre taşı oldu. Ancak bu barış yolunda değil çatışmaya giden bir yolun kilometre taşıydı.

İngiliz Dışişleri Bakanı Lord Balfour'un Osmanlı topraklarında Yahudilere devlet vaat eden meşhur deklarasyonunun 100. yılında Trump, 6 Aralık'ta "Kudüs'ü İsrail'in başkenti olarak tanıma vakti gelmiştir. Büyükelçiliği Kudüs'e taşıma talimatı veriyorum" dedi.

Amerikalı Senatör Bob Dole'un 1995 yılı Ekim ayında 104. Amerikan Kongresi'ne getirdiği, Senato'dan 5'e karşı 93; Temsilciler Meclisi'nde 37'ye karşı 374 oyla geçen ve Amerikan Başkanı'nın imzası olmadan 8 Kasım 1995'te yasalaşan Kudüs Elçilik Kararı Trump'ın imzasıyla 22 yıl aradan sonra yürürlüğe girmiş oldu.

Kararın "Takvim(Timetable)" başlıklı üçüncü bölümü:

- (1) Kudüs tüm etnik ve dini grupların hakları korunarak birleşik bir kent olarak kalmalıdır;
- (2) Kudüs İsrail Devleti'nin başkenti olarak tanınmalıdır; ve
- (3) ABD'nin İsrail Büyükelçiliği 31 Mayıs 1999'dan geç olmamak kaydıyla Kudüs'e taşınmalıdır.²

diyordu. Bu kararın Amerikan Kongresi'nde görüşülmeye başladığı tarih Oslo II olarak bilinen ve İsrail'in bazı Batı Şeria kentlerinden çekilmesini öngören Geçici Anlaşma'nın (Oslo Interim Agreement³) imzalanmasından kısa bir süre sonra başlamış, anlaşmaya imza koyan İsrail başbakanı

¹ Oslo Barış'ından El aksa İntifadasına Ortadoğu, Hamas ve Oslo Barış Süreci kitaplarının yazarı

² [From the U.S. Government Printing Office], <https://www.gpo.gov/fdsys/pkg/PLAW-104publ45/html/PLAW-104publ45.html>

³ Anlaşmanın koşullarına dair ayrıntılı bilgi için anlaşma metnine bakınız. <http://www.mfa.gov.il/mfa/foreignpolicy/peace/guide/pages/the%20israeli-palestinian%20interim%20agreement%20-%20main%20p.aspx>

İzak Rabin'in bir radikal Yahudi yerleşimci olan Yigal Amir tarafından 4 Kasım 1995'te öldürülmesinden birkaç gün sonra kabul edilmiştir. İsrail-Filistin barış sürecinin en sıcak günlerinde alınan bu karar Amerikan başkanlarınca sürece zarar vermemek için altı ayda bir ertelenmiştir. 22 yıl boyunca aynı adımların bir değişikliğe yol açmadığını savunan Trump'ın kararı yürürlüğe sokması hem bölgede şiddet olaylarını arttırmış hem de ABD'nin arabuluculuk rolünü sona erdirmiştir.

Başkan Trump'ın bu adımı atması şaşırtıcı olmamıştır. Çünkü 2016'daki seçim kampanyası boyunca Trump seçmenlerine bunun sözünü vermiştir, ABD'yi Kudüs'ün işgalinden tam 50 yıl sonra İsrail'in başkenti olarak tanıyan tarihteki ilk ülke yapmıştır. İslam ve göçmen karşıtı söylemi dolayısıyla ABD Başkanı'nın şu ya da bu gerekçeyle bu adımı atmış olması da sürpriz olmasa da, Amerikan devlet mekanizmasının buna direnmemesi ve engellemeye çalışmaması şaşırtıcıdır.

Karara tepkiler ve İstanbul Deklarasyonu

Karar sadece Ortadoğu'da, Arap-İslam ülkelerinde değil Avrupa'da da tepkilere yol açtı ve benimsenmedi. Konunun muhatabı Kudüs kenti başta olmak üzere dünyanın dört bir yanında insanlar sokaklara döküldü, Amerikan elçiliklerinin önünde protesto gösterileri yaptı. Hamas üçüncü intifada çağrısında bulundu. Ancak İsrail'in sert tedbirleri ve Filistinli göstericilere yönelik sindirme politikası olayların sürekli hale gelmesini engelledi.

Aslında 1967'deki Altı Gün Savaşı'ndan bu yana Kudüs tamamen ve fiilen İsrail'in kontrolü altında. Altı Gün Savaşı sonrası Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin 242 sayılı kararı işgali tanımıyor ve tarafların Altı Gün Savaşı öncesi pozisyona geri dönmeleri çağrısında bulunuyor. 1973 Yom Kippur Savaşı sonrası alınan 338 sayılı karar da aynı yönde. Fakat İsrail Kudüs'ü fiilen başkent olarak kullandığı gibi İsrail parlamentosu 30 Temmuz 1980 yılında aldığı kararla Kudüs'ü İsrail'in birleşik ve bölünmez başkenti ilan etmişti. Bu kararda Kudüs'ün sınırları 28 Haziran 1967 belediye sınırları olarak belirlendi ki bu Altı Gün Savaşı ile işgal edilen ve Filistinlilerin başkent yapmak istedikleri Doğu Kudüs'ü de içeriyordu.⁴

Ancak Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi 30 Haziran 1980'de kabul ettiği 476 sayılı kararla Kudüs'ün İsrail'in başkenti olduğu savını kabul etmemiş ve İsrail'in işgalci güç olarak Kudüs'ün statüsünü tek taraflı belirleme çabalarından geri dönmelerini istemiştir.⁵ ABD bu kararın alındığında toplantıda çekimser oy kullanmıştır. Bu açıdan bakıldığında Trump'ın kararı sahada 1967'den bu yana süregelen durumu değiştirmese de işgali meşrulaştırmak adına önemli bir adımdır.

Türkiye'nin başını çektiği ülkelerin 13 Aralık'ta İstanbul'da İslam İşbirliği Teşkilatı çatısı altında aldığı daha sonra Birleşmiş Milletler'e taşıdığı karar bu meşrulaştırma girişimini engellemek açısından son derece önemlidir. Trump'ın Kudüs'ü tek taraflı bir adımla İsrail'e verme kararı İstanbul'da İslam İşbirliği Teşkilatı'nın Olağanüstü Zirvesi "Kudüs için Özgürlük" konulu deklarasyon ile

⁴ Basic Law: Jerusalem, Capital of Israel, https://www.knesset.gov.il/laws/special/eng/basic10_eng.htm

⁵ Resolution 476(1980) [https://undocs.org/S/RES/476\(1980\)](https://undocs.org/S/RES/476(1980))

reddedilirken, Trump Deklarasyonu ‘hukuken hükümsüz’ ilan edilmiş, beyanın geri çekilmesi çağrısı yapılmıştır.

Katılımcı ülkeler “1988 yılında ilan edilen ve Filistin halkının hür yaşama iradesinin eseri olan Filistin Devleti’ni henüz tanımamış tüm ülkelere, vuku bulan gelişmeler ışığında artık bölgede akliselimi ve adaleti ayakta tutacak bir dengenin sağlanabilmesi bakımından zaruri hale gelen bu önemli adımı atmaları ve derhal Filistin Devleti’ni tanımaları çağrısında bulunuyoruz⁶” diyerek itirazı Birleşmiş Milletler’e taşımışlardır.

Türkiye ile Yemen tarafından hazırlanan ve Birleşmiş Milletler’e (BM) üye tüm devletlere “Kudüs'te diplomatik misyon kurmaktan kaçınma” çağrısı yapan karar tasarısı 21 Aralık'ta Genel Kurul'a sunuldu ve 9'a karşı 128 oyla kabul edildi. ES-10/L.22 sayılı kararda yer alan

“Tüm devletleri BMGK'nın 478 sayılı kararı uyarınca Kudüs'te diplomatik misyon kurmaktan kaçınmaya davet eder;

Tüm devletlerin BMGK'nın Kutsal Kudüs Kenti kararlarına uygun hareket etmesini ve bu kararlara aykırı bir eylem veya önlemi tanımamasını talep eder;

Sahada iki devletli çözümü tehlikeye atan negatif trendlerin geri çevrilmesi ile vakit kaybetmeden, Orta Doğu'da Birleşmiş Milletler kararları ve toprak hakkı da dahil olmak üzere Madrid şartnamesini, Arap Barış İnisiyatifi'ni ve Orta Doğu Dörtlüsü Yol Haritası'nı temel alan kapsamlı, adil ve kalıcı bir barışa ulaşmayı hedefleyen uluslararası ve bölgesel çabaların hızlandırılmasına yönelik çağrısını tekrar eder;” ifadeleriyle ABD'ye geri adım atması çağrısında bulunulmuştur.

İki devletli çözümün sonu mu?

ABD'nin bu çağrıya uymasını beklemek aşırı iyimserlik olacaktır. Kararın barış süreci üzerinde olumsuz etkilerini öngörmek de zor değildir. ABD'nin Kudüs'ü İsrail'in başkenti olarak tanımasının ilki ve en belirgin sonucu Amerikan yönetiminin 1993'te imzalanan Washington Anlaşması ile resmi olarak yürütülen İsrail-Filistin barış sürecinin “adil arabulucusu” rolünün sona ermesidir. Aslında geride kalan 24 yıl içinde ABD'nin “adil” bir arabulucu olduğunu söylemek de güçtür. Gerek Oslo Barış Süreci döneminde, gerek Camp David'deki tarihi üçlü zirvede ve sonrasında Amerikan heyetlerinin ikinci bir İsrail heyeti gibi çalıştığı Filistinli heyet üyelerince anılarında aktarılmıştır. Amerikalı diplomatlar da hatıratların da bu şekilde ifade etmeseler de paylaştıkları bilgiler bu durumu yansıtmaktadır. Bill Clinton'ın Ortadoğu Özel Temsilcisi Dennis Ross'un Missing Peace kitabı bu konuda sayısız veri ile doludur. Ayrıca Amerikan heyetinde bulunan Robert Malley'nin Camp David'den bir yıl sonra New York Times'ta yazdığı makalede bu savı doğrular niteliktedir.⁷

⁶ Tam metin için bkz. <http://www.mfa.gov.tr/iit-olaganustu-zirvesi-kudus-icin-ozgurluk-konulu-istanbul-deklarasyonu.tr.mfa>

⁷ Robert Malley, *Fictions About the Failure At Camp David*, *New York Times*, 8 Temmuz 2001 <http://www.nytimes.com/2001/07/08/opinion/fictions-about-the-failure-at-camp-david.html>

Amerikan yönetimi Kudüs başta olmak üzere, Filistinli mültecilerin geri dönüş hakkı ve sınırlar gibi konularda hep İsrail'in güvenlik kaygılarını öncelemiş, tavizi Filistin tarafından beklemiş, baskıyı Filistinli liderlerin üzerine uygulamıştır. 2000 yılı Temmuz ayındaki Camp David görüşmelerinden Arafat "Kudüs'ü veren Arap lider ben olmayacağım" diye masadan kalktığından Başkan Clinton İsrail ile birlikte hareket ederek başarısızlığın suçunu Arafat'a yüklemiş, İsrail'i aklamıştır.

Sonraki dönemde ABD Başkanı Bush El Aksa hamlesiyle 28 Eylül 2000'de ikinci intifadanın fitilini ateşleyen, böylece iktidara gelen Ariel Şaron'u desteklemiş, İsrail'in Filistin kentlerini yeniden işgaline, duvarlarla sınırları tek taraflı belirlemesine, Filistinlilerin topraklarının istimlakine göz yummuştur. Her ne kadar iki devletli çözümden söz eden ilk ABD Başkanı olsa da George W. Bush Filistinli mültecilerin geri dönüş hakkının hayata geçirilemeyeceğini de savunarak en az Trump'ın Kudüs kararı kadar tartışmalı bir açıklamaya imza atmıştır.

Trump'ın açıklamasından sonra ABD'nin arabulucu gibi davranarak Filistinlileri teslim belgesi imzalatmaya yönelik sözde barış süreci kesin olarak son bulmuştur. Bu karar olumlu tarafından bakılacak olursa herkesin zoraki rol aldığı kötü bir tiyatro oyununda perdenin inmesini sağlamıştır. Filistin lideri Mahmud Abbas "Kararı reddediyoruz" diye başladığı açıklamasında "ABD bu kabul edilemez kararıyla, bilinçli bir şekilde tüm barış görüşmelerinin altını oymaktadır. ABD artık Orta Doğu barış sürecinde üstlendiği arabuluculuk rolünü terk etmiştir" diyerek bu durumu kesinleştirmiştir.

Peki ABD'nin arabuluculuk rolünün sona ermesi ve bu karar birlikte ne anlama geliyor? Sorunun cevabı açık: İki devletli çözüm formülü ABD ve İsrail tarafından çöpe atılmıştır. Bu zaten başından beri İsrail'in karşı çıktığı, olmaması için elinden geleni yaptığı bir formüldür. Biri Yahudi biri Arap iki devlet 1947'de Birleşmiş Milletler'in 181-II sayılı kararla kabul ettiği bir çözümdür. 1967 Savaşı sonrası kabul edilen 242 sayılı BM Güvenlik Konseyi Kararı da bu formülün dayanak noktalarından biridir. Karar, tarafların savaş öncesi duruma dönmeleri çağrısında bulunmaktadır. Bu da İsrail'in Doğu Kudüs'ü terk etmesi anlamına geliyor.

1967 sınırlarında başkenti Doğu Kudüs olan bağımsız Filistin Devleti uluslararası hukukun, barış sürecinin temelini oluşturmaktadır. Kudüs'ü "İsrail'in başkenti" olarak tanımak bu kararları yok saymak anlamına gelmektedir. Hukukun gücü yerine güçlünün hukukuna dayalı, tek taraflı bir çözüm arayışı gelişmektedir. Yaser Arafat'a ve Mahmud Abbas'a teslim belgesini imzalatamayan İsrail-ABD ikilisi bu oldu bitti ile iki devletli çözüm fikrini kendi elleriyle yok etmektedir.

Halihazırda İsrail Kudüs'ü zaten başkenti gibi kullanmaktadır. Sahada bu anlamda değişen pek bir şey yoktur. İsrail zaten Filistinlileri göçe zorlayarak demografik yapıyı değiştirmeye çalışmakta, kentin dört bir yanı Yahudi yerleşim yerleriyle çevirerek Batı Şeria'dan kopartmaya çalışmaktadır. Duvar Filistin topraklarıyla Kudüs'ü halkından büyük ölçüde ayırmış durumdadır. Ama bütün bunlar uluslararası hukuka, Birleşmiş Milletler kararlarına aykırı gerçekleşmektedir. ABD'nin Kudüs'ü

başkent olarak tanınması tüm bu hukuk ihlallerini meşru gördüğü ve bu durumu tüm dünya nezdinde meşrulaştırmaya çalışması anlamına geliyor.

Bundan sonra ne olacak?

Yaşanan süreç İsrail-Filistin sorunu açısından son derece sıkıntılıdır. Birleşmiş Milletler Genel Kurulu kararı her ne kadar ABD'yi tarih ve hukuk önünde mahkum etse de bağlayıcılığı yoktur. Trump'ın adımı 1991 Madrid Konferansı ile başlayan, Oslo Gizli görüşmeleri, Washington Anlaşması ve Ortadoğu Barış Süreci artık tarihe mal olmuştur. Bu şekilde giderse tek taraflı adımlarla Filistinlilerin iradesi kırılmaya, baskılar, ambargolar ve yıldırımlarla teslim belgesi imzalatılmaya çalışılacak, işgal derinleşecektir.

Peki ABD bu amacına ulaşabilir, bütün bir İslam dünyasına, Arap dünyasına, Avrupa'nın itirazlarına rağmen Kudüs'ü İsrail'in başkenti olarak kabul ettirebilir mi? ABD'nin 14 yıllık Irak, 16 yıllık Afganistan performansına bakıldığında, süper güç bile olsa Washington yönetiminin mutlak bir güce sahip olmadığı görülüyor. Afganistan'da amacına ulaşamayan, Irak işgalini istediği gibi sonuçlandıramayan Amerikan yönetimi Filistin'de de güçlü bir dirençle karşılaşmak durumunda kalabilir. Burada sonuç Arap-İslam dünyasının kendi içindeki anlaşmazlıklara son vermesine, bu hassas konuda ortak tavır takınmasına bağlıdır.

ABD ve İsrail bu açıdan Suudi Arabistan ve Körfez ülkeleriyle Mısır'ı yanında tutmaya gayret edecektir. Ancak bu konuda Arap sokağının Kudüs konusunda İsrail ile hareket eden bir yetime sıcak bakması beklenemez. Bu da söz konusu ülkelerde rejim güvenliğini tehdit edecektir. Körfez ülkelerinin rejim güvenliği büyük ölçüde Kudüs davasına sahip çıkılmasına bağlıdır. Müslüman Kardeşler'e yönelik kovuşturma dolayısıyla ABD-İsrail-Körfez çizgisinde ilerleyen Mısır yönetimi Kudüs'ün ilhakına ne kadar göz yumabilir?

Türkiye'nin bu konudaki kararlı duruşu ABD-İsrail çizgisindeki Arap ülkelerini sıkıştırmakta, Filistinliler ile birlikte hareket etmeye zorlamaktadır. Mısır ve Körfez Araplarının Kudüs konusunda gevşek davranmasını büyük ölçüde Türkiye engellemektedir. Yeni bir intifada başlaması da gündemdedir. Hamas lideri İsmail Haniye'nin bu yöndeki çağrısı kısmen karşılık bulsa da İsrail'in sıkı askeri tedbirleri sokağın hareketini şimdilik yavaşlatmıştır. Sorunun müzakerelerle çözülemeyeceği fikrinin yerleşmesi bölge için en ciddi tehdittir. Kudüs meselesinden çıkacak bir ayaklanma başta Lübnan ve Ürdün olmak üzere komşulara, oradan da Mısır'a uzanabilir. Bu durumda şiddet kaçınılmaz olacaktır. İşgal koşulları devam eder, müzakere masası dağıtılırsa 3. İntifadanın ya da başka karışıklıkların başlayıp başlamayacağı sorusunun yanıtı "acaba" değil "sadece bir zaman meselesi" olacaktır.

Global Political Trends Center (GPoT Center) is a nonprofit, nonpartisan research institution established under the auspices of Istanbul Kültür University in 2009.

GPoT Center was founded with the aim to support reconciliation and non-violent solutions to international as well as domestic issues through dialogue. Our mission is to contribute to stability, democratization and peace through organizing multitrack diplomacy meetings, conducting innovative and independent research, and encouraging informed debates in the media on key issues affecting Turkey and the world.

GPoT Center serves as a platform for the free exchange of views and information on political, social and economic matters concerning a variety of parties and segments of society. We aim to achieve our mission by routinely bringing together opinion leaders, government officials, policy makers, analysts, scholars, experts and members of the media from Turkey and abroad.

Our publications can be downloaded from our website for free. They are also accessible through online libraries worldwide, such as the International Relations and Security Network in Zurich, Europe's World in Brussels, and Columbia University Press in New York. Additionally, you can find our books on Google Books and Amazon Kindle.

CONTACT DETAILS

Global Political Trends (GPoT) Center

Istanbul Kültür University
Atakoy Campus, Bakirkoy
34 156 Istanbul, Turkey
www.gpotcenter.org
info@gpotcenter.org
Tel: +90 212 498 44 76/65
Fax: +90 212 498 44 05

